

SİRENLER ÇALMALI: TÜRKİYE'DE KADINLARA YÖNELİK ŞİDDET

İlknur YÜKSEL KAPTANOĞLU *

Öz: Kadınlara yönelik şiddet, kadınların insan haklarının ihlali olmanın yanı sıra bir halk sağlığı sorunu, suç ve ayrımcılık biçimlerinden biridir. Dünya Sağlık Örgütü'nün tahminlerine göre, dünya genelinde her 10 kadından 3'ü hayatlarında en az bir kez eş, sevgili gibi yakın ilişkide olduğu erkek tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz bırakılmıştır. Özellikle bu oranın, 15-19 yaş grubundaki kadınlar için %24 düzeyinde olması, genç kadınlar açısından şiddet yaygınlığının alarm düzeyine işaret etmektedir. Uzun yıllardır feminist hareket ve küresel kadın hareketi, şiddete ilişkin önemli bir farkındalık yaratmış, bu sorunun görünür olmasını ve çok sayıda araştırma yapılmasını sağlamıştır. Türkiye'de 2008 ve 2014 yıllarında yapılan araştırmalar, her 10 kadından 4'ünün fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz bırakıldığını göstermektedir. Bu yazıda, Türkiye'de kadınlara yönelik şiddetin alarm düzeyini çoktan geçtiği, bunun yerine "sirenler ne zaman kadınlar için çalacak" sorusunun gündeme geldiği vurgulanmıştır. İstanbul Sözleşmesinden Türkiye'nin imzasını çekmesi, şiddetle mücadelede yeterli izleme yapılmaması, mevcut politikaların yetersiz kalması ve kadınlar ile kız çocuklar maruz bırakıldığı farklılaşan ve artan şiddet biçimleri ele alınmıştır. Şiddetin görünür kılınması, politikaların veri temelli olması, toplumsal farkındalığın artırılması savunulmaktadır. Ayrıca, şiddetle mücadelenin "şevkat, merhamet, sevgi" gibi kişilerin vicdanlarına bırakılmaması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı ve özenle planlanmış politikalara olan ihtiyaç dile getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kadınlara yönelik şiddet, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar, Türkiye

The Sirens Must Sound: Violence Against Women in Turkey

Abstract: Violence against women is a violation of women's human rights, a public health issue, a form of crime, and discrimination. According to the prevalence estimates of the World Health Organization, 3 out of every 10 women worldwide have been subjected to physical and/or sexual violence by a male partner, such as a spouse or boyfriend, at least once in their lifetime. Particularly, the fact that this rate is 24% among women aged 15-19 indicates alarming levels of violence against young women. For many years, the feminist movement and the global women's movement have created significant awareness regarding violence, making the issue more visible and paving the way for numerous studies. Research conducted in Turkey in 2008 and 2014 reveals that 4 out of every 10 women have been subjected to physical and/or sexual violence. This article emphasizes that violence against women in Turkey has long surpassed the alarm level, and instead, the question "When will the sirens sound for women?" has come to the forefront. It discusses Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention, the lack of adequate monitoring in combating violence, the insufficiency of existing policies, and the differentiated and increasing forms of violence faced by women and girls. The need to make violence visible, implement data-driven policies, and raise societal awareness is highlighted. Furthermore, it is emphasized that combating violence should not be left to individual morality through notions such as "compassion, mercy, and love." Instead, the article advocates for the necessity of carefully designed, gender-sensitive policies to address the issue.

Key words: Violence against women, gender-sensitive policies, Turkey

Kadınlara yönelik şiddet dünya genelinde alarm vermeye devam ediyor. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) uzun zamandır bunu dile getiriyor. DSÖ'nün 2021 yılında açıklanan tahminleri dünya çapında her 10 kadından 3'ünün 15 yaşından itibaren partner/eş/sevgili şiddetine maruz bırakıldığını gösteriyor

(WHO, 2021). Bu endişe verici tablo, genç kadınları da işaret ediyor. Dünya nüfusunun neredeyse 19 milyonunu oluşturan 15-19 yaş grubundaki kadınların %24'ü, yani dörtte biri fiziksel ya da cinsel şiddete maruz bırakılmış. Bunun değişmesi için, tüm kız çocuklarının ortaöğretim düzeyinde

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sosyal Araştırma Yöntemleri A.D. ANKARA (ORCID No.0000-0001-5969-1238).

Geliş Tarihi / Received : 14.10.2024
Kabul Tarihi / Accepted : 13.11.2024

eğitimi olması, cinsiyet eşitliğine dayalı mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve çocuk yaşta evlilikler gibi zararlı uygulamaların sona erdirilmesi gerekiyor. Çünkü, birçok sosyal, ekonomik ve kültürel faktör ile birlikte bu uygulamalar da, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddeti sürdüren aynı eşitsiz toplumsal cinsiyet normlarından besleniyor (**Lynnmarie ve ark., 2024**).

Son 50 yıldır kadınların erkekler tarafından maruz bırakıldıkları şiddet biçimlerini duyurmak için feministlerin çabası, şiddetin nasıl görünür kılınacağına ve nasıl ölçüleceğine dair önemli adımları destekledi. Hatta, büyük bir çoğunluğu eril zihniyet ile hareket eden politikacılar bile, kadınlara yönelik şiddetin bir "insan hakları ihlali", "ayrımcılık biçimi", "suç" ve "halk sağlığı sorunu" olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Şiddetin fiziksel ve ruhsal sağlığı olumsuz etkileyen sonuçlarına dikkat çeken bu yaklaşım sorunun çözümüne önemli katkıda bulundu. 2015 yılında, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının beşinci hedefi olan "toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınlar ile kız çocuklarının güçlenmesi" başlığına şiddete ilişkin göstergeler eklendi (**UN, 2015**). Bugün, birçok ülkede kadınların yakın ilişkide oldukları erkekler tarafından maruz bırakıldıkları fiziksel ve/veya cinsel şiddet başta olmak üzere farklı şiddet biçimlerinin yaygınlığını ortaya koyan araştırmalar yapıyor.

Araştırmalar, kadınlara şiddet uygulayanlar arasında ilk sırada yakın ilişkideki eş ya da sevgili nin geldiğini gösteriyor. Lori Heise'nin, psikolojiden ödünç alarak kadınlara yönelik şiddeti anlamak için gündeme getirdiği ekolojik çerçeve, şiddetin bireysel, ilişkisel, toplumsal ve yapısal düzeylerde nasıl şekillendiğini ortaya koymak için bir çerçeve sunuyor (**Heise, 1998**). Ekolojik çerçeve, bireysel ve bağlamsal faktörler arasındaki ilişkiyi açıklamak, şiddetin çoklu nedenleri ile aile ve daha geniş gruplar içinde ortaya çıkan risk faktörlerinin etkileşimini vurgulamak amacıyla yaygın bir araç olarak kullanılmaktadır. Kadınların yakın ilişkide oldukları erkeklerden maruz bırakıldıkları şiddet biçimleri arasında fiziksel ve/veya cinsel şiddet (*yakın ilişki şiddeti, intimate partner violence- IPV*) en sık gündeme gelen şiddet biçimleri. Tokat ya da yumruk atmak, tekmelemek, itmek, sarsmak, yakmak, kesmek, silah ve bıçak gibi kesici aletler ile saldırmak gibi eylemler birçok araştırmada, fiziksel şiddet yaygınlığını ölçmek için kullanılan eylemler. Cinsellik üzerinden kadınların bedensel ve ruhsal bütünlüğüne zarar veren eylemler ise, cinsel ilişkiye zorlamaktan, korkutarak

istediklerini gerçekleştirme, istemediği cinsel eylemleri yapmaya zorlama gibi eylemler olarak tanımlanıyor. Duygusal şiddet/istismarı ise, daha çok psikolojik ve duygusal olarak zarar vermek amacını güden aşağılama, başkalarının önünde küçük düşürme, alay etme, tehdit ve korkutma gibi eylemler olarak karşımıza çıkıyor. Ekonomik şiddet/istismar ise, kadınların çalışmasını engellemekten, gelirin el koymaya, ev için gerekli harcamaları vermemeye kadar çeşitlenebiliyor. Şiddet eylemleri bunlarla sınırlı değil. Israrlı takip, sadece fiziksel takip ile sınırlı olmayan, iletişim kanallarını ve bilişim sistemlerini kullanarak huzursuzluk, endişe oluşturan eylemler arasında. Teknolojik gelişmelere paralel biçimde internet kullanımı ve sosyal medya platformlarındaki artış, bu platformlarda yaşanan cinsel istismar, cinsel taciz, siber takip, sahte hesap kullanımı gibi dijital ortamlarda gerçekleşen, teknolojinin kolaylaştırdığı şiddet biçimleri söz konusu. Ki, bu yeni şiddet biçimlerinde de şiddet faillerinin kimliklerinin bilinmemesi, sadece bir fail ile sınırlı olmayan, hızla yayılan ve gruplar halinde şiddet uygulandığı durumlar da söz konusu. Kadınlara yönelik şiddet uygulayanlar arasında hala yakın ilişkideki erkekler ilk sırada olsa da, şiddet uygulanların listesi bayağı kabarık. Ekolojik çerçeve, kadınlara şiddet uygulayan farklı aktörlere işaret amacıyla kullanıldığında ise, kadınlar aile, akraba, eş/sevgili/erkek arkadaş, okul arkadaşı, meslekdaş gibi tanıdıkları kişilerin yanı sıra tanımadıkları kişilerden de farklı şiddet biçimlerine maruz bırakılabiliyor.

Küresel düzeyde "alarm" metaforu ile betimlenen kadınlara yönelik şiddet, Türkiye açısından hafif bir tanımlama gibi. Pandemi, ekonomik kriz, deprem, sel gibi doğal afetler o kadar üst üste geldi ki, bu kelimenin gerçek anlamını kaybetmiş olma ihtimali yüksek. Bu noktada, sirenler ne zaman kadınlar için çalacak demek gerekiyor. Kadınlara yönelik şiddet konusu uzun zamandır feministlerin, hak temelli sivil toplum örgütlerinin ve hükümetlerin gündeminde. Şiddetle mücadele amacını taşıyan ilk kanun- 4320 sayılı Kanun- 1998 yılında, güncellenen ve kapsamı genişletilen Kanun ise 2012 yılında -6284 sayılı Kanun- yürürlüğe girdi. 2011 yılında da şiddetle mücadelenin altın sözleşmesi olarak tanımlanan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi – *İstanbul Sözleşmesi*- de Türkiye'de imzalandı.

Kadınlara yönelik şiddet yaygınlığını ortaya koyan araştırmalar yapıldı. Resmi İstatistik Programı

kapsamına alınan 2008 ve 2014 yılında gerçekleşen Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları yer alıyor. Her iki araştırmanın sonucu 15-59 yaş grubundaki her 10 kadından 4’ünün yaşamı boyunca eşi/partneri tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz bırakıldığını gösteriyor. İki araştırma arasındaki zaman içinde, şiddete maruz kalan 10 kadından sadece 1’inin kurumsal destek almak için başvuruda bulunması da değişmemiş (**Henriette ve ark., 2009; Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015**). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bu yıl yeni bir araştırmaya başladı. Ancak, 2014 araştırması halen bu konuda en güncel veri kaynağı konumunda. Araştırma sonuçlarına göre, 10 kadından 4’ü duygusal şiddete, 3’ü ekonomik şiddete, 10 kadından 1’i 15 yaşından önce cinsel istismara maruz bırakılmış. İki araştırmada da 15 yaşından önce cinsel istismar uygulayanlar arasında ilk iki sırada yabancılar ve erkek akrabalar -*amca, dayı, dede ve diğer*- geliyor (**Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015; Yüksel-Kaptanoğlu, 2018**).

Ekonomik ve sosyal yaşamdaki değişikliklere paralel biçimde farklılaşan yaşam biçimleri, kaçınılmaz olarak kadınlara yönelik şiddetin biçimlerini, hangi şiddet biçimlerine dair veri toplanacağını ve yeni tanımlamaları beraberinde getiriyor. Kadınlara yönelik şiddetin görünürlüğündeki artış, birçok alanda var olan ancak görünmeyen şiddet biçimleri ve şiddet uygulayan aktörlerin de görünürlüğünü destekliyor. Kadınların kamusal alanda daha çok yer almasıyla gündeme gelen yeni şiddet biçimlerine ve tanımlarına yönelik çalışmalar yapılıyor. Örneğin, aktivizm, gazetecilik ya da siyaset gibi mesleklerde kadın olmanın getirdiği farklı şiddet biçimlerine dikkat çekiliyor. İşyerlerinde çalışan ya da sağlık kuruluşlarında hizmet alanlar olarak kadınların karşılaştıkları özel ayrımcılık ve şiddet biçimleri (**ILO, 2023**), cinsel taciz ve istismar eylemleri ya da kötü muamelelere dikkat çekilmeye başlandı (**Hatiboğlu-Kısat ve ark., 2020; Yüksel-Kaptanoğlu ve ark., 2023**). Teknolojik gelişmedeki hız ve pandemi sürecinde artan dijitalleşme içinde de yeni şiddet eylemleri gündeme gelmeye başladı (**Dunn, 2020**). Cinsiyet ile birlikte yaş, engellilik, mültecilik, cinsel yönelim, cinsel kimlik, etnik köken gibi farklı kimliklerin bir arada olmasının, yani kesişimselliğin de şiddetin katlanarak yaşandığına yönelik çalışmalara odaklanılıyor.

Türkiye şiddetle mücadele açısından nerede diye bakarsak, söylenmesi gereken ilk konu, 2021 yılında bu alandaki mücadelenin izlenmesini de

GREVİO adlı bir izleme grubuyla takip eden İstanbul Sözleşmesinden çıkılması var. Sözleşmeden ülkenin imzasını çekmesinin belirli gruplar açısından önemli bir rahatlama ve kadınlara yönelik şiddet konusunda bir pervasızlık yarattığını gazete haberlerinden gözlemek mümkün. Geçen seneye göre, kadın cinayetlerinin sayısı azalmış görünüyor ama şüpheli kadın ölümleri gibi yeni bir kavram üretilmek zorunda kalındı. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformunun verisine göre, 2023 yılında 315 kadın cinayeti işlendi ve 248 şüpheli kadın ölümü gerçekleşti. Hatta 2024 ayının ilk 10 ayında 333 kadın cinayeti ve 207 şüpheli kadın ölümü var (**KCDP, 2024**).

En önemli değişimler arasında, genç erkeklerin genç kadınlara yönelttiği şiddet eylemleri, dijital ortamlarda artan şiddet biçimleri de var üstelik. Gençler arasındaki internet ve sosyal medya kullanımındaki artışı da düşününce (**TÜİK, 2024**), uzun süre zaman geçirilen ortamlarda dijital, sanal, çevrim içi şiddet diye tanımlayabileceğimiz, bu ortamlarda başlayıp burada devam etmenin ötesinde gündelik yaşama da sığırma potansiyeli taşıyan bir şiddet biçiminde söz ediyoruz. Bir kişi ile sınırlı kalmayan, kimlik bilgilerinin dağıtılmasından, cinsel içerikli fotoğraf ya da videoların gönderilmesine, kadınlara yönelik nefretin pekiştirilmesine, kadın düşmanlığı yapılmasından sahte hesaplar açılmasına ya da kadınların kimlik bilgilerinin istemleri dışında paylaşılmasına kadar genişleyen bir durum söz konusu.

Kadınlara yönelik şiddetle mücadelenin kamu kurumları tarafında ise, eylem planları, strateji belgeleri ve performans göstergeleri açısından bir ilerleme söz konusu. Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2021-2025) şiddetle mücadele için kamu kurumlarına sorumluluklar yüklüyor (**T.C.ASHBa, 2024a**). Ailenin Güçlenmesi Strateji Belgesi, Kadının Güçlenmesi Belgesi (2024-2028) ise, ailenin “milli, manevi ve ahlaki” değerleri ile “şevkat”, “sevgi” ve “merhameti” gündeme getirmeye yöneliyor (**T.C. ASHBb, 2024b**). Veriye dayalı politikanın önemine uygun biçimde, veri ile ilgili yapılan çalışmalar, farklı kurumların verisinin birbiriyle uyumu sağlanıyor sanırım ama paylaşmıyor. Kadınlara yönelik şiddetin görünür olmasının, şiddetle mücadeleye yol göstermek amacını taşıdığını, bu yüzden verilen tüm çabanın net biçimde ortaya konması gerektiğinin altını çizmek ve hatırlatmak gerekiyor.

Kadınlara yönelik şiddete ilişkin rakamlar, bu rakamları azaltalım, nerede, kimler tarafından, hangi motivasyonlar ile yapılıyor, nasıl engellenir, kadınlar bununla mücadele etmek için nasıl güçlenir, nasıl desteklenir gibi çok temel sorular sormak gerekiyor. İlkokuldan beri öğrendiğimiz "toplumun en küçük birimi olan aileler" kız çocukları ve kadınlar için güvenli alanlar" olmaktan çoktan çıktı. Şiddeti tanımlamak, şiddet yaygınlığını açıklamak ve çözüm için birlikte çalışmak lazım. Kadınlar ve çocuklar için sirenleri çalmak lazım. Sirenlerin çalmasını, veriye dayalı politika üretme yükümlülüğünü taşıyanları harekete geçirmesi dileğiyle.

Kaynaklar

- Dunn, S.** (2020), *Technology-Facilitated Gender-Based Violence: An Overview. Supporting a Safer Internet Paper No.1, Centre for International Governance Innovation*, Erişim Tarihi 10 Eylül 2024, https://www.cigionline.org/sites/default/files/documents/SaferInternet_Paper%20no%201_0.pdf
- Hatiboğlu-Kısat, B., Öngen-Köse, Ç., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Özateş-Gelmez, Ö.S., Ersavaş, Ö., Taşdemir-Afşar, S.** (2020) Gebelik ve doğum sürecinde sağlık hizmeti alan kadınlara yönelik kötü muamele, ayrımcılık ve şiddet araştırması, Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi, UNFPA Türkiye Ofisi, Erişim Tarihi 11 Kasım 2024, http://www.yeryuzukalkinma-koop.org/yer/dosyalar/UNFPA_Rapor_Tr.pdf
- ILO (International Labour Organisation)** (2023), 190 sayılı Şiddet ve Taciz Sözleşmesi ve Ulusal Mevzuat, Erişim Tarihi 11 Kasım 2024, <https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=%C4%B1lo+190+say%C4%B1%C4%B1+s%C3%B6zle%C5%9Fme&ie=UTF-8&oe=UTF-8>
- Jansen, A.F.M. H., Yüksel, İ., Çağatay, P.** (2009) Kadına Yönelik Şiddet Yaygınlığı (içinde) Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Ankara, Elma Teknik Basım, ISBN 978-975-19-4498-6: 45-65
- KCDP. (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu)**

(2024) Veriler, Erişim Tarihi 15 Kasım 2024, <https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=kad%C4%B1n+cinayetlerini+durduraca%C4%9F%C4%B1z+platformu&ie=UTF-8&oe=UTF-8>

Heise, L. (1998) *Violence Against Women: An integrated, ecological framework*, *Violence Against Women*, 4, 262-290

Sardinha, L., Yüksel-Kaptanoğlu, Matheu-Giroux, M., Garcia-Moreno, C. (2024) *Intimate Partner Violence Against Adolescent Girls: Regional and National Prevalence Estimates and Associated Country-Level Factors*, *The Lancet Child & Adolescent Health*, 8:636-46

T.C. ASHBA (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) (2024) *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2024-2028*

T.C. AHBb (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) (2024) *Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı 2024-2028*

TÜİK. (2024). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Haber Bülteni*. Erişim Tarihi 15 Eylül 2024, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(-BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(-BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492)

UN (United Nations) Department of Economic and Social Affairs. Sustainable Development, (2015) *The 17 Goals*, Erişim Tarihi 2 Eylül 2024, <https://sdgs.un.org/goals>

Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2018). "Rakamlarla Enstet ve Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar" (içinde) *Ailenin Karanlık Yüzü Enstet* (edi) Çavlin, A., Kardam, F., Aliefendioğlu, H., Metis Yayınları

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Dayan, C., Öngen-Köse, Ç., Hatiboğlu-Kısat, B., Taşdemir-Afşar, S., Özateş-Gelmez, Ö., S., Ersavaş, Ö. (2023) *Türkiye'de Siyasette Kadınlara Yönelik Şiddet: Nitel Bir Araştırma*, Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi, UN WOMEN Türkiye Ofisi. Erişim Tarihi 10 Eylül 2024, <http://www.yeryuzukalkinma-koop.org/yer/dosyalar/TURKIYE'DE%20SIYASETTE%20KADINLARA%20YONELIK%20SIDDDET.pdf>

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Çavlin, A. (2015) Beşinci Bölüm: Kadına Yönelik Şiddet Yaygınlığı, (içinde) *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.

WHO (World Health Organisation) (2021) *Violence against women prevalence estimates*, 2018, Erişim Tarihi 10 Eylül 2024, <https://www.who.int/publications/i/item/9789240022256>